

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Історичний факультет

Кафедра археології та музеєзнавства

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Заступник декана з науково-педагогічної
та навчальної роботи

2022 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
Антропогенез

для студентів

галузь знань
спеціальність
освітній рівень
освітня програма
вибірковий блок
вид дисципліни

03 Гуманітарні науки
032 Історія та археологія
другий (магістерський)
Археологія
Галузева археологія
вибіркова

Форма навчання	денна
Навчальний рік	2022 /2023
Семестр	3
Кількість кредитів ECTS	4
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська
Форма заключного контролю	іспит

Викладачі:

Рижов Сергій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри археології та музеєзнавства.

Пролонговано: на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» ____ 20__ р.
(підпис, ПІБ, дата)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» ____ 20__ р.
(підпис, ПІБ, дата)

КИЇВ – 2022

Розробники:

Рижов Сергій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри археології та музеєзнавства.

ЗАТВЕРДЖЕНО

Зав. кафедри археології та музеєзнавства

 (Ростислав ТЕРПИЛОВСЬКИЙ)

Протокол № 1 від «25» 08 2022 р.

Схвалено науково-методичною комісією історичного факультету

Протокол від «26» 08 2022 року № 1

Голова науково-методичної комісії (Наталія ТЕРЕС)

ВСТУП

1. Мета дисципліни – сформувати у студентів системну уяву про методи та джерела вивчення проблеми становлення людини сучасного фізичного типу на основні археологічних та палеоантропологічних джерел.

2. Попередні вимоги до опанування або вибору навчальної дисципліни:

1. **Знати** основні методи дослідження археологічних джерел та періодизацію преісторії.
2. **Вміти** визначати основні культурно-хронологічні етапи дописемної історії.
3. **Володіти елементарними навичками** початкової систематизації та розподілу різноманітних археологічних джерел; специфіка програми **потребує** використання іншомовних джерел.

3. Анотація навчальної дисципліни:

Ознайомлення з основними джерелами та методами дослідження виникнення та розповсюдження сучасного фізичного типу людини. Розкриття процесу дослідження та взаємозв'язку археологічних, палеоантропологічних, зоологічних та палеокліматичних джерел в процесі історичної реконструкції початкових етапів людства. Визначення специфіки процесу моделювання та реконструкції появи *Homo sapiens* на різних континентах. З'ясування ключових еволюційних біологічних та культурних етапів перших гомінінів. Висвітлення основних гіпотез шляхів заселення континентів на основі різноманітних джерел. Аналіз та групування археологічних та палеоантропологічних джерел в процесі історичної реконструкції початкових шляхів розселення людини.

4. Завдання (навчальні цілі): формування цілісної системи знань про історичні шляхи виникнення та походження сучасної людини на основі археологічних, палеоантропологічних та палеокліматичних джерел. У результаті вивчення курсу студенти повинні **засвоїти** елементи та шляхи науково-дослідної роботи з історичної реконструкції на основі різноманітних джерел, **вміти** оцінювати головні тенденції та динаміку соціокультурного та біологічного розвитку людських угруповань. Аналізувати культурні, біологічні та геологічні свідчення з найдавніших стоянок на території Євразії. Набути навички роботи з науковою літературою.

Дисципліна спрямована на формування наступних програмних компетентностей:

ЗК 1: здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;

ЗК 5: здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності);

ЗК 6: здатність працювати в міжнародному контексті;

ЗК 8: цінування та повага різноманітності та мультикультурності;

ФК 1: здатність виявляти та досліджувати історичні й археологічні джерела різних видів, аналізувати наукові тексти, узагальнювати інформацію;

ФК 4: здатність виявляти специфіку в підходах до вирішення проблем в галузі історії та археології представників різних наукових напрямів та шкіл, критично осмислювати новітні досягнення історичної науки;

ФК 13: здатність проводити аналіз специфічного археологічного матеріалу, вміти орієнтуватися в теоретичних концепціях галузевої археології.

5. Результати навчання за дисципліною:

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання та пороговий критерій оцінювання (за необхідності)	Відсоток у підсумко- вій оцінці з дисциплі- ни
Код	Результат навчання			
1.1	Знати основний термінологічно-понятійний апарат палеолітичної епохи та еволюційної палеоантропології.	лекція, самостійна робота	контрольна робота 1 (тест)	4%
1.2	Знати загальну археологічну та палеоантропологічну періодизацію початкових шляхів заселення континентів.	лекція, самостійна робота	контрольна робота 2 (тест)	4%
1.3	Знати основні джерела дослідження проблеми походження людини.	лекція, самостійна робота	контрольна робота 1 (тест)	6%
1.4	Знати основні палеоантропологічні типи та археологічні стоянки у зв'язку з проблемою походження людини.	лекція, самостійна робота	контрольна робота 2 (тест)	6%
2.1	Вміти характеризувати (визначити риси, які характерні й властиві) еволюційні етапи біологічних типів гомінін.	семінар	усне опитування	8%
2.2	Вміти визначати й оцінювати кам'яні індустрії археологічних місцезнаходжень.	семінар	усне опитування	8%
2.3	Вміти визначати методи дослідження культурних шарів та антропологічних решток.	семінар	усне опитування	8%
2.4	Вміти визначати основні характеристики палеокліматичних змін за часи плейстоцену.	семінар	усне опитування	8%
2.5	Вміти провести аналіз культурних явищ та природно-кліматичних змін.	самостійна робота	реферат	4%
2.6	Вміти з'ясувати особливості співвідношення та взаємозв'язку археологічних та палеоантропологічних решток.	самостійна робота	реферат	4%
2.7	Вміти встановлювати причинно-наслідковий зв'язок між кліматичними умовами та появою нових засобів культурної адаптації.	лекція, самостійна робота	іспит	20%
2.8	Вміти з'ясувати причини та умови появи перших гомінін на континентах.	лекція, самостійна робота	іспит	20%

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання (необов'язково для вибіркових дисциплін, які не входять до блоків спеціалізації)

Результати навчання дисципліни (код) Програмні результати навчання (назва)	1.1	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	2.7	2.8
ПРН 1. Аналізувати теоретичні та методологічні проблеми сучасної історичної науки, критично оцінювати стан проблеми та результати останніх досліджень	+	+										+
ПРН 3. Розробляти й реалізовувати історичні та міждисциплінарні проекти з урахуванням сучасних методологічних підходів					+		+	+	+		+	+
ПРН 15. Проводити дослідну роботу з вивчення археологічних колекцій, визначати історичну, наукову та інформаційну цінність артефактів			+	+		+	+		+	+		
ПРН 16. Володіти навичками атрибуції артефактів, біофактів та геофактів	+		+	+	+	+				+		

7. Схема формування оцінки.

7.1 Форми оцінювання студентів:

- семестрове оцінювання:

1. Контрольна робота з тем ЗМ1 (тест): РН 1.1, 1.3 – 10 балів/6 балів*.
2. Контрольна робота з тем ЗМ2 (тест): РН 1.2, 1.4 – 10 балів/6 балів.
3. Реферат з тем ЗМ1: РН 2.5 – 4 бали/3 бали.
4. Реферат з тем ЗМ2: РН 2.6 – 4 бали/3 бали.
5. Оцінювання роботи під час семінарських занять ЗМ1: РН 2.1-2.2 – 16 балів/10 балів.
6. Оцінювання роботи під час семінарських занять ЗМ2: РН 2.3-2.4 – 16 балів/10 балів.

* максимальний бал/ пороговий бал для отримання позитивної оцінки з відповідної форми контролю.

- підсумкове оцінювання – іспит;

- максимальна кількість балів, які може отримати студент – 40 балів;
- Оцінюються такі результати навчання студента: вміння встановити причинно-наслідковий зв'язок між археологічними джерелами та палеоантропологічними залишками, з'ясувати причини та умови зміни культурних традицій та появи нових біологічних форм в преісторії, визначити місце антропологічних залишок в біологічних та культурних систематизація.
- форма проведення екзамену – письмова, види завдань – тести;
- мінімальний пороговий рівень екзаменаційної оцінки, за якої іспит вважається складеним – 24 бали.

Необхідна умова допуску до екзамену: студент не допускається до екзамену, якщо під час семестру набрав менше ніж 20 балів (критично-розрахунковий мінімум).
Рекомендований мінімум допуску до екзамену 36 балів.

7.2 Організація оцінювання:

Контроль знань студента здійснюється за модульно-рейтинговою системою. Загальну кількість балів студента формують семестрові бали, отримані з усіх тем двох змістових модулів (бали, отримані під час семінарів (усні опитування); бали, отримані за виконання рефератів; бали, отримані під час модульного контролю (за виконання тестових завдань), а також бали, отримані під час складання підсумкового контролю (екзамену), а саме: за виконання запропонованих тестових завдань.

Зміст курсу поділений на 2 змістових модулі. Кожний змістовий модуль включає в себе лекції, семінари, самостійну роботу студентів, які завершуються рейтинговим контролем рівня засвоєння знань програмного матеріалу відповідної частини курсу. У змістовий модуль 1 (ЗМ1) входять теми 1-6, у змістовий модуль 2 (ЗМ2) – теми 7-12.

Оцінка успішності знань студентів здійснюється в двох формах: семестрове оцінювання (контрольні роботи, усне опитування, реферати) і підсумкове оцінювання (іспит).

Загальна сума балів – 100 балів (із них, семестрове оцінювання – максимум 60 балів; підсумкове оцінювання (іспит) – максимум 40 балів).

Змістовий модуль 1 Антропозне та методи дослідження			Змістовий модуль 2 Джерела реконструкції антропогенезу			Іспит
30 заліковий бал (максимум)			30 залікових балів (максимум)			
Самостійна робота (реферат)	Семінари	Модульний контроль	Самостійна робота (реферат)	Семінари	Модульний контроль	
4 (максимум)	16 (максимум)	10 (максимум)	4 (максимум)	16 (максимум)	10 (максимум)	

Упродовж семестру оцінюється робота студента *під час кожного семінару* (доповідь, доповнення, участь у дискусії). Під час семінару студент має можливість досягти від 1 до 4 балів. Критеріями оцінювання відповіді студента під час семінару є:

- повнота розкриття питання 1 бал;
- логіка викладення 1 бал;
- використання основної і додаткової літератури 1 бал;
- аналітичні міркування, вміння робити висновки 1 бал.

Реферат студент подає викладачеві на останньому семінарі кожного Змістового модулю, зокрема Реферат 1 (остання декада жовтня) і Реферат 2 (остання декада грудня). Критеріями оцінки самостійної роботи студента є:

- глибоке розкриття проблеми, відображена власна позиція 4 бали;
- тема розкрита неповно 3 бали;
- реферат суто компілятивного рівня 2 бали;
- розкритий лише окремий аспект 1 бал.
- не розкрито жодного аспекту 0 бал.

Після завершення відповідно Змістового модулю 1 і Змістового модулю 2 проводяться **контрольні роботи** у формі тестування, зокрема Контрольна робота 1 (остання декада жовтня) і Контрольна робота 2 (остання декада грудня). Тестування містить 10 запитань, правильна відповідь на кожне з яких оцінюється в 1 бал.

У випадку відсутності студента з поважних причин відпрацювання та перездачі модульних контрольних робіт здійснюються у відповідності до «Положення про порядок оцінювання знань студентів при кредитно-модульній системі організації навчального процесу» від 1 жовтня 2010 року.

Екзаменаційний білет містить два завдання, кожне з яких оцінюється в 20 балів. Критеріями оцінювання відповіді є:

Відповідь повна, подане власне бачення проблеми	19-20
Відповідь повна, подане власне бачення проблеми та зроблені ґрунтовні висновки, проте наявні окремі незначні помилки при викладі фактичного матеріалу	16-18
Відповідь відображає знання фактичного матеріалу з питання	13-15
Відповідь демонструє знання фактичного матеріалу, але допущені окремі помилки	10-12
Відповідь фрагментарна, відображені лише деякі аспекти проблеми	7-9
Відповідь фрагментарна, наявні суттєві помилки при викладі фактичного матеріалу	4-6
Відповідь має значні помилки, або відсутня	1-3

Умовою допуску до екзамену є отримання студентом під час семестрового оцінювання не менше ніж 20 балів (**критично-розрахунковий мінімум**). При цьому обов'язковим є успішне складання модульних контрольних робіт. **Рекомендований мінімум** для допуску до екзамену – 36 балів.

При простому розрахунку отримаємо:

	Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2	Іспит	Підсумкова оцінка
Мінімум	18	18	24	60
Максимум	30	30	40	100

7.3 Шкала відповідності оцінок

Відмінно / Excellent	90-100
Добре / Good	75-89
Задовільно / Satisfactory	60-74
Незадовільно / Fail	0-59

8. Структура навчальної дисципліни. Тематичний план лекцій і семінарських занять.

№ п/п	Назва теми	Кількість годин		
		лекції	семінари	самостійна робота
Розділ 1. Науки про людину та методи дослідження				
1.	Тема 1. Геологічна історія Землі. Періодизація та хронологія кайнозойської ери. Методи дослідження та датування. Морська ізотопна шкала.	2		8
2.	Тема 2. Клімат та тваринний світ палеогену та неогену. Палінологія та палеогеографія антропогену. Калювання рівню світового океану.	2	2	6
3.	Тема 3. Теорія еволюції. Основні принципи. Дарвінізм та неодарвінізм. Синкретична теорія еволюції.	2		6
4.	Тема 4. Класифікація приматів. Виявлені примати. Перші примати кайназою. Радіації приматів в третинному періоді.	2	2	6
5.	Тема 5. Приматологія. Порівняльна анатомія приматів. Етологія сучасних приматів. Археологія приматів.	2	2	6
6.	Тема 6. Палеоантропологія та палеогенетика. Основні еволюційні автономні ознаки виявлених решток людини. Біомолекулярний годинник. Ген людини.	2	2	6
7.	<i>Реферат з тем ЗМ1</i>	-	-	2
8.	<i>Контрольна робота з тем ЗМ1</i>	-	1	-
Розділ 2. Джерела реконструкції антропогенезу				
9.	Тема 7. Ранні гомініні. Палеоантропологічні знахідки північної Африки. Історія дослідження, датування, стратиграфія.	2		8
10.	Тема 8. Австралопітекові форми південної та північної Африки. Грацильні та масивні форми. Історія дослідження, датування, стратиграфія.	2	2	6
11.	Тема 9. Перші знаряддя праці та проблема виділення перших Номо на Африканському континенті. Культурні традиції та стратегія виживання перших Номо.	2	2	6
12.	Тема 10. Основні гіпотези походження та шляхів розселення сучасної людини. Палеоантропологія, археологія та палеогенетика.	2		6
13.	Тема 11. Археологія та палеоантропологія перших сапієнів Європи. Перші поховання. Проблема зникнення неандертальців.	2	2	6
14.	Тема 12. Поведінка та стратегія життя перших сапієнів. Житлові конструкції. Мобільне мистецтво.	2	2	6
15.	<i>Реферат з тем ЗМ2</i>	-	-	2
16.	<i>Контрольна робота з тем ЗМ2</i>	-	1	-
17.	ВСЬОГО	24	16	80

Загальний обсяг 120 год., в тому числі:

Лекцій – 24 год., Семінари – 16 год., Самостійна робота – 80 год.

9. Рекомендовані джерела:

Основна:

1. Залізняк Л. Л. (редактор) Археологія України. Курс лекцій. Київ:Либідь, 2005.
2. Рижов С. М. Методичні поради до вивчення курсу Основи антропології для студентів історичного факультету. Київ:Стилос, 2002. 98 с.
3. Сегеда С. Антропологія. Навчальний посібник для студентів гуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ:Либідь, 2001. 336 с.
4. Сегеда С. У пошуках предків. Антропологія та етнічна історія України. Наш час, 2012. 434 с.
5. Ситник О. Культурна антропологія. 2012.
6. Henke W., Tattersall I. Handbook of paleoanthropology, second edition. 2015. P. 1–2624.
7. Connor O., Smith C., Holt J. Z., Smith C., Holt J. Z. Encyclopedia of Global Archaeology. 2020. 8149 p.
8. Heritage W., Petraglia M. D., Sanz N., Editor Human Origin Sites and the World Heritage Convention in Eurasia. 2015. 276 с.
9. Smith F. H., Ahern C. M. The origins of modern humans : biology reconsidered. – 2. [edition] / editors, Fred H. Smith, James C. M. Library of Congress Cataloging-in-Publication Data, 2013. 3001 с.

Додаткова:

1. Словник-довідник з археології. Київ, 1996.
2. Степанчук В.М., Матвіїшина Ж.М., Рижов С.М. Кармазиненко С. П. Давня людина: палеогеографія та археологія. Київ, 2013.
3. Birx H. J. Encyclopedia Of Anthropology. 2006..
4. Elias S. A. Encyclopedia of Quaternary Science (Second Edition). 2013. ISBN 10.1016/B978-0-444-53643-3.09988-X.
5. Gamble C. The Palaeolithic settlement of Europe. Cambridge University Press, 1986. 471 с.
6. Hosfield R. The earliest Europeans : a year in the life : seasonal survival strategies in the Lower Palaeolithic. 2020. 369 с.
7. Robert Andrew Foley R. L., Lewin R., Foley R. A. Principles of Human Evolution. Blackwell Pub. Co, 2004.